

УДК 65.012.12

ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ПРИВАБЛИВОСТІ КРАЇН І РЕГІОНІВ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО І БІЗНЕСОВОГО КЛІМАТУ

В.М. Толстов, канд. екон. наук,
Л.С. Цибульський, канд. екон. наук

Постановка проблеми. Розв'язання питань трансформації національної економіки України на ринкових засадах, перехід до нових прогресивних технологічних процесів вимагають залучення значних обсягів інвестицій. Внутрішні можливості інвестування наразі обмежені й залежать від загальноекономічної ситуації в Україні, яка зараз негативно позначається на всіх інвестиційних процесах. За теперішніх умов господарювання практично припинився процес оновлення основних фондів. Коефіцієнт їхнього вибуття становить менше 1 %. Знос основних фондів у ряді галузей становить 70–80 %. Це свідчить про зниження технічного рівня і конкурентоспроможності виробництва. Інвестиції, у тому числі іноземні, є механізмом розвитку національної економіки.

Аналіз публікацій за темою свідчить, що проблематика інвестиційної сфери завжди була в центрі уваги вчених. Дослідженню інвестиційних процесів присвячені праці таких вітчизняних учених у галузі економіки: Беседина В.Ф., Вахович І.М., Вінник О.М., Гейця В.М., Голіцина В.К., Даниленка А.А., Денисенка М.П., Жаліло Я.А., Коваленко М.А.,

Крючкової І.В., Кухленка О.В., Лукіна С.О., Музиченка А.С., Нейкової Л.І., Пересади А.А., Пили В.І., Савченка А.Г., Федоренка В.Г., Чмир О.С., Чумаченка М.Г., Щукіна Б.М., Якубовського М.М. й ін. Значний внесок у теорію просторового і територіального розвитку й управління зробили зарубіжні вчені: А.Вебер, У. Ізард, А. Льош, Й. Тюнер, а також вітчизняні: Долішній М.І., Дорогунцов С.І., Герасимчук З.В., Поповкін В.А., Романюк С.А., й ін. Однак, незважаючи на значну чисельність наукових праць щодо інвестиційної діяльності, в регіональному розрізі зазначені питання внаслідок відповідної динаміки змін і багатоаспектності проблеми потребують відповідного доопрацювання.

Метою статті є аналіз і узагальнення методів оцінювання привабливості країн і регіонів з точки зору формування інвестиційного й бізнесового клімату.

Виклад основного матеріалу. Як свідчить світовий досвід, гальмуючим фактором для визначення інвестицій, ґрунтовної характеристики інвестиційного клімату є відсутність єдиного переліку показників, які визначають ефективність інвестування в конкретні країни

й регіони.

У визначенні ефективності інвестування спостерігається тенденція до виділення економічних, законодавчо-політичних, соціально-культурних, природних груп чинників. Так, один із дослідників вважає, що інвестиційний клімат фактично являє собою сукупність сприятливих політичних, правових, економічних і соціальних умов [1].

Експерти Українсько-Європейського консультативного центру пропонують додатково включити екологічні, геополітичні і мікроекономічні чинники [2]. Інший автор окремо виділяє ще й фінансові й культурні чинники [3].

Деякі дослідники визначають інвестиційний клімат як сукупність інвестиційного потенціалу країни (об'єктивні, переважно кількісні, умови інвестування) й інвестиційного ризику (переважно політичні, економічні й соціальні характеристики країни щодо ймовірності втрати в ній інвестиції чи дохід від них) [4]. При цьому інвестиційний потенціал визначається як сукупність макроекономічних показників (темпи економічного зростання, співвідношення споживання і заощадження, ставка позичкового процента, рівень інфляції, споживчий попит населення), наявність і співвідношення чинників виробництва тощо, а інвестиційний ризик характеризується рівнем невизначеності прогнозу щодо одержання прибутку від інвестицій.

З огляду на важливість регіональних відмінностей у залученні інвестицій пропонується розглядати інвестиційний клімат як на макро- та мікрорівні, так і на мезорівні – регіональному рівні [5]. При цьому на макрорівні враховуються стабільність і ефективність законодавства і загальна політична ситуація, перспективи розвитку економіки й економічна стабільність, розвиток інфраструктури, соціальна складова.

Особливістю підходів до аналізу інвестиційного клімату на регіональному рівні є те, що в усіх регіонах діє єдине законодавче поле державного рівня, а на регіональному рівні більшу роль починають відігравати безпо-

середні стосунки інвесторів з регіональною владою. На мікрорівні інвестиційний клімат віддзеркалюється через двосторонні угоди інвестора з державними органами і господарськими суб'єктами.

З нашої точки зору під поняттям інвестиційний клімат слід розуміти ступінь сприятливості ситуації, що складається в конкретній країні (регіоні, галузі), для ймовірного надходження інвестицій.

У багатьох дослідженнях з питань іноземного інвестування поняття інвестиційного клімату сприймається лише в контексті можливості залучення іноземного капіталу. Тобто до уваги беруться чинники залучення іноземних інвестицій, але поза увагою залишається вплив інвестування на національну економіку в цілому (розвиток економіки, нормальний хід відтворювального процесу, зростання конкурентоспроможності національної економіки, інтеграція у світову економічну систему). До цього питання звертаються лише окремі науковці [5]. З нашої точки зору саме такий підхід є найбільш доцільним і комплексним. Іноземні інвестиції завжди обминають країни з слабкою внутрішньою інвестиційною активністю.

Україна стає цікавішою для іноземних інвесторів через достатньо високу віддачу від інвестицій. Це пояснюється тим, що в деяких галузях економіки і видах економічної діяльності рівень прибутку від інвестицій значно вищий, ніж у відповідних галузях країн ЄС.

Традиційно проведення експертно-аналітичного оцінювання інвестиційного клімату пов'язане з урахуванням інтегрального показника ризику і відповідним ранжуванням країн (регіонів) шляхом визначення їхнього інвестиційного рейтингу через аналіз чинників політичного, економічного, соціально-культурного, інституціонального середовища.

Дослідження Гарвардської школи бізнесу було одним із перших у цій сфері [9]. В основу порівняння була покладена експертна шкала, яка складалася з таких характеристик кожної країни: законодавчі умови для інвесторів,

можливість вивезення капіталу, стійкість національної валюти, політична ситуація, рівень інфляції, можливість використання національного капіталу.

У вітчизняних економічних працях часто згадується про інвестиційний клімат, а також про дослідження його чинників і побудову так званих рейтингів інвестиційної привабливості регіонів України [11]. Для характеристики областей виділені такі групи показників: людський потенціал, матеріальна база розвитку, інвестиційний потенціал, стан економіки, рівень управління економікою (фінанси), соціально-політичний стан регіону. Експерти Інституту реформ для розрахунку рейтингу інвестиційної привабливості регіонів України враховували п'ять груп показників, які узагальнено віддзеркалюють розвиток: економічний; інфраструктури; фінансової інфраструктури; людських ресурсів, а також діяльність органів місцевої влади у сфері підприємництва [12].

Припущення стосовно того, що інвестиційні потоки спрямовуються в регіони, які економічно більш розвинуті, підтверджується тісним взаємозв'язком між рейтингом регіонів і обсягами створеної валової доданої вартості.

Регіони розподіляються на групи згідно з інвестиційним потенціалом (високий, середній, низький) і за рівнем ризику інвестування (високий, середній, низький). В інвестиційному потенціалі було виділено такі групи: трудові ресурси, виробництво, інституційний потенціал, інноваційний потенціал, рівень розвитку інфраструктури і фінансовий потенціал. Показники, які характеризують рівень ризику інвестування в регіони, поділяються на фінансовий, політичний, законодавчий і економічний ризику [14].

Згідно з методикою І.О. Бланка [15], інвестиційну привабливість регіонів можна розрахувати на основі таких синтетичних показників: рівень загальноекономічного розвитку регіону (потенційна потреба в обсягах інвестування, можливість формування інвестиційних ресурсів за рахунок власних

джерел, соціальна ємність регіонального ринку); рівень розвитку інвестиційної інфраструктури регіону (можливості швидкої реалізації інвестиційних проектів); демографічна характеристика регіону (потенційний обсяг попиту населення на споживчі товари і послуги, можливості залучення кваліфікованої робочої сили у виробництві, що інвестуються); рівень розвитку ринкових відносин і комерційної інфраструктури регіону (ставлення місцевих органів самоврядування до розвитку ринкових реформ і створення відповідного підприємницького клімату); рівень криміногенних, екологічних й інших ризиків (ступінь безпеки діяльності в регіоні).

За цією методикою області поділяються на групи пріоритетної інвестиційної привабливості; достатньо високої інвестиційної привабливості; середньої інвестиційної привабливості; низької інвестиційної привабливості.

Інтегральний рейтинг регіону розраховувався як середньозважене за експертною вагою значення рейтингу за такими показниками: ресурсно-сировинний (забезпеченість запасами основних видів природних ресурсів); виробничий (загальний результат господарської діяльності регіону); споживчий (купівельна спроможність населення); інфраструктурний (розташування регіону і його забезпечення інфраструктурою); інтелектуальний (рівень освіти населення); інституціональний (рівень розвитку інститутів ринкової економіки); інноваційний потенціал (рівень упровадження досягнень НТП у регіоні). Так само розраховувалося значення інтегрального рейтингу регіону за рівнем інвестиційного ризику, в який зараховуються економічний, політичний, соціальний, екологічний і кримінальний ризику. До першого рангу зараховували регіон, який мав найбільший інвестиційний потенціал і найменший інвестиційний ризик. За відсутності будь-якої з ознак регіону присвоювався останній за інвестиційним потенціалом і перший за ризиком ранг.

Взагалі всі розроблені у вітчизняній і світовій практиці методики з урахуванням

відношення до джерела вихідної інформації можна умовно поділити на такі групи:

- методики, що ґрунтуються на різноманітних оцінках експертів;
- методики, що ґрунтуються на статистичній інформації;
- комбіновані методики, що ґрунтуються на експертно-статистичних розрахунках.

Крім аналізу чинників інвестиційного клімату і визначення на його основі рейтингу областей України доцільно окремо враховувати і наявні перешкоди в цій сфері. Це особливо стосується політико-правових чинників у державах [21]. На думку дослідників [22], інвестиційний клімат – це частина бізнесового клімату. Так, важко уявити сприятливий бізнесовий клімат за відсутності умов для капітальних вкладень. За таких обставин інвестиції на короткий термін носитимуть спекулятивний характер [23; 24]. Питання формування привабливості регіону для бізнесу й деякі аспекти оцінки бізнесової привабливості місцевості (на основі зарубіжного досвіду і можливостей його застосування в Україні) досліджувались авторами і для вдосконалення напрямів з оцінки бізнесової привабливості регіону було виділено, зокрема, такі позиції, як огляд інституційного забезпечення, стимули для розвитку транспорту і шляхів сполучення, оцінка програми інформування про переваги даної території, наявність і можливості посередництва між бізнесом і органами влади, плани економічного розвитку й маркетингові плани територій, бази даних місцевих працівників, спеціальні програми розвитку відсталих місцевостей тощо [25].

Слід відмітити, що поняття бізнесового й інвестиційного клімату можуть виявитися суперечливими. У такому випадку рішення слід приймати виходячи не з якнайширшого залучення інвестицій, а з їхньої ефективності, яка досягається за рахунок бізнесу, підприємництва. Законодавчі рішення можуть бути різними залежно від того, на що орієнтуватимуться законодавці – на створення бізнесового чи інвестиційного клімату. Наприклад, суттєвою складовою інвестиційного клімату

є змога підвищення амортизаційних відрахувань для підприємств, щоб у них залишилося більше інвестиційних ресурсів (зважаючи на прагнення наших керівників мати якомога більше інвестицій). Але, як зазначається, правильніше дати інвестору змогу викупити підприємство, яке не діє, і запустити його на повну потужність [26]. Цей шлях характеризує сприятливість бізнесового клімату.

Оскільки будь-який інвестор працює для отримання належної віддачі від вкладання капітальних ресурсів, то головною характеристикою інвестиційного клімату слід вважати саме спроможність економіко-правового середовища до забезпечення цієї віддачі. У цьому параметрі поняття інвестиційного клімату збігається з поняттям бізнесового клімату. Проте вони не є тотожними. Так, за несприятливих економіко-правових умов для отримання високого прибутку інвестор може розглядати інвестиції як такі, що дадуть значну віддачу в майбутньому за рахунок оволодіння ринками збуту, ресурсами, вигідного геостратегічного положення. Привабливим мотивом для інституційних, підприємницьких інвесторів при інвестиційній діяльності в Україні є мотив освоєння нових ринків, який набагато переважає мотив досягнення і мотив пошуку додаткових ресурсів) [16]. І навпаки, умови можуть сприяти швидкому збагаченню внаслідок спекулятивної (чи напівзаконної) діяльності, користування пільговими умовами. Але при цьому інвестор не буде розглядати свої вкладення як тривалі і прагнутиме швидше репатріювати максимальну частку прибутку. Тобто в подібних відмінностях у причинах і наслідках поведінки бізнесу за тих чи інших умов, які характеризують інвестиційний або бізнесовий клімат, і полягає принципова відмінність між цими поняттями.

Якщо інвестиційний клімат має сприяти залученню інвестицій у певний регіон, певну місцевість, то під бізнесовим кліматом слід розуміти сукупність чинників, які спрямовані не тільки на залучення таких інвестицій, але й на те, щоб вони працювали якомога ефективніше не лише для інвестора, а й на економіку даної території, щоб іноземні підприємці не

прагнули до якнайшвидшої репатріації прибутку, а здійснювали реінвестиції, щоб національне підприємницьке середовище було сприятливе для започаткування бізнесу, для його розширення, щоб підприємець бачив перспективи своєї справи і був зацікавлений у збільшенні виробництва й розширенні ділових зв'язків.

Показники Світового банку [29] щодо оцінки інвестиційної привабливості сконцентровані у відповідній методиці, яка має практичне значення для іноземних інвесторів. Ця методика узагальнює три рівні індикаторів (табл. 1; 2; 3).

Аналіз усіх наведених вище методик з оцінювання інвестиційного/бізнесового клімату дає підстави для висновку про необхідні зміни щодо трансакційних витрат, ефективності діяльності інституцій, які працюють з інвесторами, підвищення довіри до урядових і владних структур, забезпечення легітимності дій, відповідності офіційної політики місцевим потребам.

Предметом цього дослідження є також узагальнення порівняльних характеристик інвестиційного і бізнесового клімату (табл. 4).

Таблиця 1

Індикатори рівня витрат під час оцінювання інвестиційної привабливості

Вплив уряду	
сильний	менший
Корупція. Злочинність	Витрати на ресурси
Податки	Відстань від сировинних джерел до місць виготовлення продукції
Регуляторний тягар, бюрократизм. Витрати на реєстрацію бізнесу	Витрати часу (на отримання телефонної лінії, канали розподілу тощо)
Інфраструктура і фінанси	Ефект масштабу і можливості технологій
Регулювання ринку праці	

Таблиця 2

Індикатори рівня ризиків під час оцінювання інвестиційної привабливості

Вплив уряду	
сильний	менший
Політична передбачуваність і довіра (найбільша вага цього ризику)	Відгук споживачів і конкурентів
Макроекономічна нестабільність	Зовнішні шоки
Права власності	Природні катастрофи
Договірна дисципліна	Надійність постачальників
Майбутнє бізнесу. Зміна регулювань. Експропріація	

Таблиця 3

Індикатори рівня перепон під час оцінювання інвестиційної привабливості

Вплив уряду	
сильний	менший
Регуляторні бар'єри вступу на ринок і виходу з ринку	Розмір ринку
Антимонопольне законодавство і політика	Відстань від сировинних джерел до місць виготовлення продукції
Функціонування фінансового ринку	Ефект масштабу і можливості певних видів діяльності
Інфраструктура	

Порівняльна характеристика понять інвестиційного і бізнесового клімату

Клімат	
інвестиційний	бізнесовий
Основна мета – обсяг інвестицій	Основна мета – ефективність бізнесової діяльності
Тривалий характер інвестування не є обов'язковим	Передбачає тривалий характер економічної діяльності
Реінвестиції не виступають чинником інвестування	Реінвестування виступає як запорука тривалості й намірів щодо розширення діяльності
Тривалість і обсяги інвестиційної діяльності можуть обмежитися інвестиційним проектом	Зацікавленість у нарощуванні обсягів виробництва і розширенні ділових зв'язків
Важливе значення як норми прибутковості бізнесу, так і інших чинників (утримання і розширення ринків збуту, подолання торгових бар'єрів, географічне розташування тощо)	Отримання економічних дивідендів можливе не стільки за рахунок високої норми прибутку, скільки за рахунок інших чинників у майбутньому (утримання і розширення ринків збуту, подолання торгових бар'єрів, географічне розташування тощо)

Висновки

На сучасному етапі розвитку ринку іноземні інвестиції є одним із основних джерел отримання новітніх конкурентоспроможних технологій. Вони містять усі види цінностей, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти підприємництва чи інші види діяльності для одержання прибутку чи досягнення соціального ефекту.

На динаміку іноземних інвестицій впливають такі фактори: внутрішня політична стабільність, характер та темпи здійснення ринкових реформ, стабільність економічного законодавства, гарантії недоторканності приватної власності та закордонних вкладень, сприятливі зовнішньоекономічні умови.

Найважливішими напрямками залучення іноземного капіталу в Україну є прямі підприємницькі інвестиції через різні форми інвестування, портфельні інвестиції шляхом продажу іноземним резидентам цінних паперів, кредити й позики (гранти) міжнародних фінансових інституцій, країн, державних установ тощо, створення вільних економічних зон і точкових зон вільного підприємництва.

Дослідження в цьому напрямі свідчать, що результатом сприятливого бізнесового клімату і зростання попиту на робочу силу є підвищення реальної зарплати і зайнятості в промисловості, зменшення бідності, що

сприятиме зростанню обсягів іноземних інвестицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Пересада А.А. Інвестиційний процес в Україні. – К.: «Видавництво Лібра» ТОВ, 1998. – 392 с.
2. Яценко А. Передумови та особливості формування інвестиційного клімату в Україні / А. Яценко // Економіка. Фінанси. Право. – 2001. – №3. – С. 15–17.
3. Струніна В. Шляхи поліпшення інвестиційного клімату в Україні / В. Струніна // Економіка України. – 2001. – №9. – С. 11–16.
4. Губський Б.В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі. – К.: Наукова думка, 1998. – 392 с.
5. Реверчук С.К. Інвестологія: наука про інвестування: навч. посіб. – К.: Атака, 2001. – 264 с.
6. Мало, мало інвестицій // www.uwtoday.com.ua
7. Україна на 46 місці у світі за конкурентоспроможністю. www.proua.com– 16/05/2007.
8. Річний звіт 2007. InvestUkraine. Український центр сприяння іноземному інвестуванню. www.investukraine.org 02/05/2008.
9. Гуткевич С.А. Инвестиционная привлекательность аграрного сектора экономики: монография. – К.: Изд-во Европ. ун-та, 2003. – 251 с.
10. Гамалій Д. Оцінка інвестиційної привабливості регіонів України / Д. Гамалій // Вісник НБУ. – 1998. – грудень. – С. 51–54.
11. Інвестиційний клімат в Україні: фактори регіональних ризиків / [Слюсаренко О.О., Кужель О.В., Авксентьев Ю.А. та ін.]. – К.: РВПС України НАН України, 1999. – 192 с.
12. Слава С.С. Деякі аспекти оцінки бізнесової привабливості регіону (на прикладі Закарпаття): зб. матеріалів конф. «На порозі тисячоліть: сучасні підходи до розвитку громад та регіонів». – Ужгород: УжДУ, 2000. – С. 115–133.
13. Олійник О., Даццишин М. Дослідження. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів України / О. Олійник,

М. Дацишин // Економічні реформи сьогодні. – 2001. – №35. – С. 31–41.

14. Рейтинг регіонів України // Інвестгазета. – 2001. – №65 // www.avanport.com/reviews/

15. Бланк І.А. Інвестиційний менеджмент. – К: МП «ІТЕМ» ЛТД, «Юнайтед Лондон Трейд Лимітед», 1995. – 448 с.

16. Звіт за результатами фокус-групового дослідження «Інвестиційний клімат в Україні: проблеми та перспективи розвитку» // www.ucipr.kiev.ua/ukrainian/focus/zvit-fg1.html

17. Інвестиційний клімат по-українськи. Зб. «Іноземні інвестиції та національний капітал: парадигма взаємодії». – К., 2001 // www.niss.gov.ua/Table/Stol15/003.htm

18. Хмарська І.В. Проблеми формування та оцінювання інвестиційної привабливості регіонів України / І.В. Хмарська // Регіональна економіка. – 2003. – №3. – С. 138–146.

19. Пилипак О. Інвестиційна привабливість регіонів України: соціально-демографічний аспект / О. Пилипак // Економіка України. – 2004. – №8. – С. 82–85.

20. Burnier D. State Economic Development Policy: A Decade of Activity // *Public Administration Review*. – March-April. – 1991. – P. 171–175.

21. Європейський банк реконструкції та розвитку. Звіт про перехідні економіки. – 1999. – №9. – С. 68–93

22. Гапак Н.М. Формування бізнесового клімату як фак-

тору управління економікою регіону: дис. ... кандидата екон. наук / Гапак Н.М. – Ужгород: УжНУ, 2004. – 221 с.

23. Кулицький С.П. Формування сприятливого ділового клімату – ключова проблема української економіки / С.П. Кулицький // Економічні реформи сьогодні. – 1999. – №27. – С. 3–1

24. Прейгер Д., Нижник О. Створення сприятливого ділового клімату в Україні: роль держави і підприємців / Д. Прейгер, О. Нижник // Економічні реформи сьогодні. – 1999. – №27. – С. 30–38.

25. Слава С.С., Г. Грін. Місцевий економічний розвиток: сучасні концепції та методи. – Ужгород – Мадісон: Мистецька лінія. – 2000. – 234 с.

26. Привабливий інвестиційний клімат в Україні як необхідна умова економічного зростання: матеріали «Круглого столу». – К., 2001. – 56 с.

27. Мерзляк А.В. Механізм державного управління іноземними інвестиціями: регіональний аспект. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 300 с.

28. «Financial Times» про українську економіку // Еко-Простір (щотижневий екологічний бюлетень РЕЦ-Київ). – 2002. – №10 (25 лютого) // www.reckyiv.org.ua/ua/html/eco.php?part

29. Звіт «Інвестиційний клімат 2005». Матеріали Світового банку.

УДК 004.942

ОРГАНІЗАЦІЯ МОБІЛЬНОГО БІЗНЕС-ТРЕНІНГУ ПЕРСОНАЛУ ІННОВАЦІЙНОЇ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНАЖЕРНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ, МОДЕЛЬ І АЛГОРИТМ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНИМ ПРОЦЕСОМ

Т.М. Назаренко,
Л.О. Злочевська

Постановка проблеми. Справа підготовки кадрів у сучасному суспільстві є особливо актуальною і надзвичайно складною. Постає питання розробки інноваційних проблемно-орієнтованих методик мобільного бізнес-тренінгу персоналу і застосування їх в інноваційних навчально-тренажерних технологіях і

системах. Упровадження мобільних технологій надає можливість користувачам вільно переміщуватися, учитися людям з обмеженими можливостями. Мобільні пристрої, які нині є найпоширенішим видом спілкування, доцільно використовувати в новітніх інформаційних технологіях адаптивного управління процесом